

Івах С.М.

кандидат педагогічних наук,

*викладач кафедри педагогіки,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка*

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ХРИСТІЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

У статті висвітлюються питання принципів та методів християнського виховання, ролі вчителя у релігійному вихованні та вимог до нього. Обґрунтовується доцільність побудови християнського виховання на принципах ненасилля, своєчасності, єдності педагогічних вимог, вимогливості та любові. Наголошується на важливості оптимального підбору методів виховання.

Article shows the questions of principles and methods of christian education, teacher's role in religious education and requirements concerning of him. Expedience construction of christian education is grounded on principles not violence, to the timeliness, unity of pedagogical requirements, demand and love. It is marked on importance of optimum selection of education methods.

1. Постановка проблеми у загальному вигляді. Майбутнє нашої держави залежить від виховання наступних поколінь, від змісту тих цінностей, які закладаються в серця і душі молоді. Сьогодні, поряд із змаганнями за нові технології, іде боротьба за важливі засоби у формуванні духовності, характеру молодого покоління. Варто зазначити, що внаслідок засилля інформаційного простору аморальними сценами насильства, еротики, культу грошей, влади і сили, бездуховністю і бездумністю віртуального простору з його безвартісними розвагами і героями, у нашому суспільстві відбувається девальвація духовних цінностей. Невтішні факти нашого сьогодення, а саме: зростання злочинності, безпритульності, наркоманії серед молоді, свідчать про те, що питання духовного відродження і морального вдосконалення є надзвичайно важливими для нашого суспільства. Навколо цих проблем задля їхнього позитивного вирішення, на нашу думку, слід об'єднати зусилля як сім'ї, так і школи та церкви. У цьому сенсі надзвичайно важливим є визначення принципів та методів виховання.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано

розв'язання даної проблеми. Питання релігійного виховання молоді посідало вагоме місце у педагогічній спадщині таких відомих вітчизняних педагогів, як Г. Ващенко, І. Огієнко, К. Ушинський та ін. Щодо сучасних наукових досліджень, то найбільш помітний внесок у висвітленні цього питання належить О.І. Вишневському. У його працях відображений розвиток релігійності в українській виховній традиції, показана виховна функція релігії, висвітлені гострі практичні проблеми стосунків школи і Церкви тощо. Однак вважаємо, що питання принципів та методів християнського виховання, ролі вчителя у релігійному вихованні та вимог до нього, не знайшли цілісного відображення у сучасній педагогічній науці.

3. Формування мети статті. Метою нашої статті є виокремлення оптимальних принципів та методів християнського виховання сучасної молоді.

4. Виклад основного матеріалу дослідження. У нашому пост-атеїстичному суспільстві багато людей дезорієнтовані у своєму внутрішньому світі, багато християнських елементів затерто у суспільній свідомості. Адже довгі десятиліття вся організація нашого суспільного життя підштовхувала нас до демонстрації своїх дій, нас добре навчили одне думати, інше говорити, а ще по-іншому чинити. Тому, на нашу думку, сьогодні основна проблема морально-духовного виховання полягає не стільки в тому, щоб навчити засад християнської моралі, а у тому, щоб сучасна людина в них повірила і прийняла до свого серця як життєву необхідність, щоб відчула власну потребу в духовному житті. Тому метою і завданням релігійного виховання є формування дитини у вірі, передача віри для життя, навчання будувати свій внутрішній світ згідно з нормами християнської моралі. Християнське виховання і навчання дітей – це справді мистецький витвір, якому немає аналогів. «Як скульптор із глини формує постать мистецького твору так священик працею не менш мистецькою, у м'якому воску дитячої душі виробляє образ і подобу самого Ісуса Христа» [1, 10].

Християнська педагогіка будується на міцному фундаменті історичної практики організації життя, основою якої є реальний факт існування Ісуса Христа – Учителя і Вихователя людства, який дав вічні основи педагогіки, зміст котрих черпав із самого життя.

Протягом століть християнська педагогіка віднаходила оптимальні шляхи відповідного формування людської особистості та способи впливу на свідомість, почуття, волю людини. Сприймаючи Євангельські правди безпосередньо почуттями, християни втілювали їх у життя і на цих істинах будували свої вчинки, звичаї, вдачу, що впливало на характер виховання.

Основні засади виховання ставали християнським звичаєм, побутовим устроєм життя, переростали у традиції, які передавалися із покоління до покоління. Традиції мали виховуючий характер і переростали в правила поведінки, у своєрідну життєву науку, принципи життя.

Перші спроби теоретичних педагогічних міркувань беруть свій початок з III-IV століття. Заслуга в цьому належить Святим Отцям і Вчителям Церкви: Клименту Олександрійському, Григорію Богослову, Василю Великому, Івану Золотоустому, Августину та ін. Загальною основою їхніх поглядів на виховання і освіту був релігійно-моральний принцип, який об'єднав всі педагогічні ідеї у своєрідну систему.

Створивши свою систему виховання, християнство в особі святих Отців та Учителів Церкви заклало серйозний фундамент для розвитку власної оригінальної педагогічної теорії. В загальній формі релігійна педагогіка – це педагогіка, яка свої положення обґрунтовує на основі релігійних ідей, і її потрібно розглядати як історично-культурний феномен, спосіб релігійного впливу на людину; частину загальної педагогіки. Одночасно вона має свою специфіку і свої характерні особливості, а саме: методологічною основою християнської педагогіки є «патристична ідея виховання як ведення до богопізнання» [3, 15]. Містична ідея боголюдини, згідно з якою головне в житті – це сходження до Бога, обожествлення людської природи, надає релігійній педагогіці християнського змісту і перетворює її у власне християнську педагогіку.

Основними компонентами християнського виховання виступають: свідомість особистості, емоційно-чуттєва сфера, навички та звички поведінки. Структурними елементами процесу виховання є: мета і завдання, зміст й методика організації виховного впливу, його результати та корекція. Тому є необхідність визначити і основні методи формування названих компонентів виховання. Наприклад, основними методами формування свідомості особистості є бесіда, лекції, диспут та метод прикладу.

Методами формування суспільної поведінки є педагогічна вимога (прохання, схвалення, натяк, умова, недовіра, осуд, погроза), громадська думка, створення виховуючих ситуацій.

Методами стимулювання діяльності і поведінки є гра, змагання, заохочення (нагорода), покарання, але за умови їх правильного використання. Крім того, у методах виховання поєднується минуле (бесіда, лекція, оцінка подій, що відбулися); теперішнє (організація діяльності та формування досвіду суспільної поведінки); майбутнє (нагороди, покарання).

Заслужують на увагу і принципи християнського виховання, які спрямовують розвиток дитини і керування вихованням з боку вихователя. Серед основних принципів християнського виховання нами виокремлено:

- принцип ненасилля (Не чини насилля над душею, не згаси духа!);
- принцип своєчасності (слова та справи Божі відкриваються людям по мірі здатності сприймати їх);
- принцип єдності педагогічних впливів (враховувати негативні впливи на дитину і, по можливості, пом'якшувати та виправляти їх);
- принцип відповідальності;
- принцип любові (Любов педагога повинна жити почуття, підтримувати здатність до співчуття, милосердя і любові у своїх вихованців).

Духовне виховання, виховання релігійного почуття – це перебування поруч, постійна готовність виявляти допомогу в боротьбі з гріхом. Адже будівництво душі починається в дитячі роки, і тому дитині потрібен помічник. Він повинен допомогти дітям у звільненні влади гріха через благодатне наповнення, що знаходиться у Церкві, допомогти розкрити Образ Божий. Це основна мета християнського виховання, це відкриття шляху до вічного життя. Бажано звернути увагу вихователів на зв'язок всіх сторін особистості, інструментальне значення в розвитку духовного життя, фізичного, психічного та соціального життя дитини. Але у релігійному вихованні головне місце займає живе вільне і всеохоплююче занурення людини в життя Церкви: участь у літургійному житті, удосконалення внутрішнього життя, шукання правди.

Результатом християнського виховання є не вишколеність, а надбання внутрішньої системи вартостей, які лягають в основу всього життя людини. Вона віддзеркалюється не у переліку дозволеного чи не дозволеного, а у внутрішній поведінці, прихильності і нарешті в любові до істини. Відомо, що особистість тоді вважається сформованою, коли у неї не просто з'явилися поняття добра і зла, а коли вони керують її волею. Тільки тоді людина стає здатною до справжнього діалогу з світом не розчиняючись в ньому, не гублячи свого сумління.

Християнська система виховання є персоналістичною. Вона базується на Євангельських цінностях, має свої норми. Центральним пунктом є виховання у любові до людини, у відкритті батьківства-синівства Бога, відчутті духовного братерства, справжнім джерелом якого є спільний Отець.

Досить цікавими і практично корисними є погляди на релігію і релігійне виховання о.Івана Боско. Він вважає, що релігія є основним виміром особистості: здоров'я її душі, мудрості, радості і побожності. У сфері релігії виховна праця полягає у тому, щоб пошанувати розум і волю спрямованої на безсмертність людини.

Спосіб ставлення людини до Бога, релігійна позиція формується від раннього дитинства і залежить від оточення. Особлива місія надається сім'ї. У декларації про християнське виховання сказано, що батьки є першими і головними вихователями дітей. Вони повинні познайомити дитину з Богом, дати їй перші знання про нього. З цією метою вдома часто проводять розмови про існування Бога, і маленькі діти довірливо з уст найрідніших людей сприймають цю інформацію. Дітям необхідно давати достовірні знання, прагнути відповісти на їхні запитання так, щоб пізніше вони не втратили в них

віру. Отже, щоб говорити з дитиною про таїнство, батьки повинні самі мати для цього необхідні знання. Великий вплив на дітей має часте відвідування церкви, прикладання до святого Христа, ікон, благословення священника. Особливо важливим є дух віри і благочестя батьків, які оберігають, виховують і зміцнюють благодатне життя дітей.

Ігри, праця дітей повинні виховати в них бажання трудитися. У випадку, коли дитина більшість вільного часу перебуває в трудовій діяльності (в 5-7 р.), відгукується на якусь потребу, то в її душі відбувається здатність до праці, вміння прийти на допомогу. У період від народження до дванадцяти років проходить становлення в людини трьох елементів: духовного Я, душевного Я і тілесного Я. До дванадцяти років дитина засвоює досвід, а пізніше на власному досвіді намагається самостійно закріплювати засвоєне. Ось чому так важливо, щоб у сім'ях панувала атмосфера взаємної любові і турботи. Добре, коли школа і церква допомагають, співпрацюють з батьками. Взагалі релігійна позиція благодатно впливає на домашню атмосферу. Свята, звичаї, традиції – зміцнюють родину.

На нашу думку, варто звернути увагу і на той факт, що за своєю природою дитина вже схильна до гріха. Прийняття цієї думки і знання його причин повинні ще більше схилити батьків до уважного і бережливого ставлення до дітей. Адже досвід показує, що бувають випадки, коли з раннього дитинства у дітей проявляється недобррозичливість, заздрість, які спочатку існують лиш у потенції. Не потрібно залякувати дітей, плекати в них почуття помсти і користолюбства та інші негативні риси, які принесуть багато страждань як самій дитині, так і іншим людям.

Починати християнське виховання слід з гармонізації внутрішнього світу дітей, з поступового формування в їхній свідомості християнського світогляду, а не з привчання до зовнішніх правил поведінки в церкві. Потрібно шукати особливу систему довірливого діалогу з дітьми, слухати, що відбувається в їхніх душах, співпереживати й служити їм своїми порадами й реальними справами, рідше вдаватися до заборон. Канони релігійного виховання застерігають батьків від неграмотного виховання. Воно полягає в тому, що деякі діти легко приймають християнські норми поведінки, але залишившись на самоті так само легко приймають інші, протилежні правила поведінки. Так виховується лицемірство. Його породжують несвоєчасні заклики до високих цілей життя, «занадто правильні зразки», які ще не може прийняти, засвоїти дитина. В неї ще немає для цього внутрішніх можливостей і вона старанно «робить вигляд», тобто приймає той зовнішній образ, який від неї вимагають.

Правильні зовнішні (обрядові) дії ще не гарантують християнського устрою душі і можуть стати звичкою, яка заперечує духовний, моральний зміст. Важливим правилом релігійного виховання є бажання дитини провадити духовне життя.

Елементом релігійності є і ставлення до інших людей: «Бо хто не любить брата свого, якого бачить, той не може любити Бога, якого він не бачить» [3, 74]. Навчити любити можна лише через досвід. Любов батьків між собою, батьків та дітей, братів та сестер дає змогу наблизитися до Господа, який є

любов'ю. «Коли ми любимо одне одного, то Бог у нас перебуває, і його любов у нас досконала» [3, 74].

Необхідно розрізнити поняття світського і релігійного виховання. Світське виховання має на меті тимчасові життєві цілі, пов'язані з потребами сім'ї, суспільства або держави. Християнське виховання намагається дати дитині духовне спрямування, щоб вона могла встояти перед різними спокусами і йти в житті правильним шляхом, дбає про духовний розвиток особистості, що ґрунтується на вічних Божественних принципах.

5. Висновки. Отже, релігійне виховання дитини – це спільні зусилля батьків, сім'ї, священика, катехита, цілої спільноти вірних. Воно полягає у створенні середовища, атмосфери, що розширює межі сім'ї, яка має безпосередній і тривалий вплив на релігійний розвиток дитини. А спільні зусилля допоможуть дитині відчутти і легше збагнути суть парафамільної спільноти, до якої вона належить.

На нашу думку, релігійне виховання повинно базуватися на принципах ненасилля, своєчасності, єдності педагогічних вимог, вимогливості, любові. Завдяки оптимально підібраній системі методів відбувається введення дитини у світ християнських цінностей та забезпечується прийняття їх за незаперечні істини у її щоденному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. – Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
2. Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. – С. 128-142.
3. Витівський М. Християнське виховання і навчання дітей. – Трускавець, 2001. – 136 с.
4. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич: Коло, 2003. – 528 с.
5. Браун-Галковська М. Домашня психологія. – Львів, 2000. – 175 с.